

Ключові слова: магістри медицини, підготовка, педагогічна діяльність,
методи, критерій Фішера, заклади освіти, готовність, освіта.

УДК 378.01/.09:[373.011.3-051:331.54]](477)(043/3)

Наталія Коваленко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-2854-2461

DOI 10.24139/2312-5993/2022.04/030-043

КАТЕГОРІАЛЬНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ТА МОРФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ РАННЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті подано результати категоріально-термінологічного та морфологічного аналізу психолого-педагогічних умов формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів засобами проєктно-тренінгових технологій у системі професійно-педагогічної підготовки закладів вищої освіти. Визначено сутність поняття «психолого-педагогічні умови» та чотири психолого-педагогічні умови, які забезпечили взаємопов'язану сукупність методологічних підходів, принципів формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів, стали підґрунтям педагогічної системи формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів засобами проєктно-тренінгових технологій у системі професійно-педагогічної підготовки закладів вищої освіти.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови, рання професійна ідентичність майбутніх учителів, формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів, професійно-педагогічна підготовка, педагогічна система формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів.

Постановка проблеми. Педагогічна система формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів створена як складова (підсистема) системи професійно-педагогічної підготовки ЗВО. Реалізуючи завдання системи професійно-педагогічної підготовки, розроблена педагогічна система спрямована на досягнення конкретного результату – сформованості РПІМУ (Kovalenko, 2021). З метою спрямування й оптимізації освітнього процесу досліджуваної педагогічної системи було сформульовано психолого-педагогічні умови формування РПІМУ засобами проєктно-тренінгових технологій, що визначені на основі аналізу наукового доробку й отриманих нами під час констатувального етапу педагогічного експерименту даних.

Аналіз актуальних досліджень. Методологію педагогічної науки, а також учення про неї розробляли В. Андрущенко, В. Биков, Л. Ваховський, С. Гончаренко, В. Краєвський, В. Кремень, О. Кочетов, В. Лутай, П. Образцов, М. Скаткін та інші.

Теоретичні підґрунтя педагогічних умов освітнього процесу розглянуто в роботах широкого кола вчених (Гершунський, 1997; Підласий, 1996; Манько, 2020; Мирончук, 2020; Хриков, 2018 та інші). В теоретичному і практичному доробку представлені різні типи умов (педагогічні, психологічні, психолого-педагогічні, дидактичні, організаційно-педагогічні тощо) для підвищення досліджуваних ними завдань освітнього процесу, наприклад: проектування організаційно-педагогічних умов контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності (Мирончук, 2020); психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту в майбутніх викладачів вищої школи (Романовський, 2021). Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін (Манько, 2020) тощо.

Педагогічні умови формування професійної ідентичності майбутніх учителів висвітлено в дослідженнях (Гнатик, 2020; Кочкурова, 2019; Наумова, 2016 та інших дослідників).

Мета дослідження: провести категоріально-термінологічний аналіз сутності психолого-педагогічних умов формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів (РПІМУ) та визначені на основі морфологічного аналізу психолого-педагогічні умови формування РПІМУ засобами проектно-тренінгових технологій у системі професійно-педагогічної підготовки закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення психолого-педагогічних умов формування РПІМУ важливим вважали з'ясувати сутність поняття, здійснивши категоріально-термінологічний аналіз і визначити важливі об'єктивні чинники, які визначають ефективність означеного процесу, здійснивши морфологічний аналіз.

Насамперед, вважаємо за необхідне здійснити категоріально-термінологічний аналіз ключових понять дослідження.

Сутність поняття «умови» в контексті освітнього процесу (педагогічні, психолого-педагогічні, дидактичні, організаційно-педагогічні тощо) дослідники визначають таким чином (табл. 1): «зовнішні обставини, чинники, що здійснюють суттєвий вплив на протікання педагогічного процесу, тією чи іншою мірою свідомо сконструйовані педагогом, такі, що спричинюють, але не передбачають жорсткої причинної детермінованості результату» (Боритко, 2008);

Таблиця 1

Категоріально-термінологічний аналіз сутності категорії «педагогічні умови»

Автор	Цілісність	Якості визначального терміну	Визначальний термін	Змістова характеристика (що забезпечують, на що спрямовані)	аналіз
Гершунський, 1997			обставини процесу навчання	що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, у якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови	
Боритко, 2003		зовнішні	обставини, чинники	що здійснюють суттєвий вплив на протікання педагогічного процесу, тією чи іншою мірою свідомо сконструйовані педагогом, такі, що спричиняють, але не передбачають жорсткої причинної детермінованості результату	
Підласий, 1996		значущі	продуктивні причини	які впливають на протікання і результат дидактичного процесу	
Манько, 2020	Узаємопов'язана сукупність	внутрішні	параметри	що забезпечує високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності	
		зовнішні	характеристики функціонування		
Фролова, 2002			сукупність чинників	які впливають на ефективність дидактичного процесу	
			вимоги до організації освітнього процесу; компоненти, порядок дій навчального процесу; середовище, ситуації, у яких здійснюється процес; правила, засоби	які забезпечують здійснення цілей навчального процесу	
Горошкін, 2014	сукупність		дії	спрямованих на поетапне моделювання й ефективне функціонування процесу формування й розвитку складників мовної особистості майбутніх перекладачів	

Шумік, 2017		внутрішні та зовнішні	чинники, що створюють комплекс таких обставин	які певним чином впливають на психічний стан людини, її внутрішній світ, прийняття рішень та життєдіяльність	
Миرونчук, 2020	синтез	об'єктивні	можливості змісту освіти, методи, організаційні форми і матеріальні можливості	які сприяють розв'язанню проблеми формування в магістрантів компетентності самоорганізації в професійній діяльності	
Хриков, 2018	сукупність	об'єктивні	обставини можливості змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності	які обумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу	
Андрощук, 2019		взаємопов'язані	особливості та способи	організації й реалізації підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до позаурочної художньо-технічної діяльності	
Романовські й Романовська, Черкашина, 2021	комплекс	необхідні й достатні різнопланові (зовнішні та внутрішні) психолого-педагогічні й дидактичні	чинники	що забезпечують стабільний (запланований) розвиток цього елемента освітньої системи	
Коваленко, 2021	комплекс	необхідні і достатні взаємопов'язані спеціально організовані	вимоги до організації системи професійно-педагогічної підготовки закладів вищої освіти	що сприяють розв'язанню проблеми формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів, забезпечують цілісність процесу формування РПІМУ	синтез

Таблиця розроблена автором

«значущі продуктивні причини, які впливають на протікання та результат дидактичного процесу» (Подласий, 1996); «взаємопов'язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, що забезпечує високу результативність навчального процесу й відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності» (Манько, 2020); «сукупність чинників, що впливають на ефективність дидактичного процесу; вимоги до організації освітнього процесу; компоненти, порядок дій навчального процесу; середовище, ситуацію, у яких здійснюється процес; правила, засоби, які забезпечують здійснення цілей навчального процесу» (Фролова, 2002); «сукупність дій, спрямованих на поетапне моделювання й ефективне функціонування процесу формування та розвитку складників мовної особистості майбутніх перекладачів» (Горошкін, 2014); «внутрішні та зовнішні чинники, що створюють комплекс таких обставин, які певним чином впливають на психічний стан людини, її внутрішній світ, прийняття рішень та життєдіяльність» (Шумік, 2017); «синтез об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей, які сприяють розв'язанню проблеми формування в магістрантів компетентності самоорганізації в професійній діяльності» (Мирончук, 2020).

Визначаючи сутність педагогічних умов, Є. Хриков зазначає, що вони створюються педагогами, а фактори існують об'єктивно, незалежно від діяльності (Хриков, 2018). На думку вченого, педагогічні умови – це *обставини*, які обумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу, це сукупність *об'єктивних можливостей* змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності.

Під психолого-педагогічними умовами формування в майбутніх викладачів закладів вищої освіти емоційного інтелекту О. Романовський, О. Романовська, Т. Черкашина розуміють «комплекс необхідних і достатніх різнопланових (зовнішніх і внутрішніх) психолого-педагогічних і дидактичних *чинників*, що забезпечують стабільний (запланований) озвиток цього елемента освітньої системи. Психологічні умови можуть бути зовнішніми (соціальне оточення, все навколишнє середовище, яке має хоч якийсь вплив на особистість) та внутрішніми (темперамент, самооцінка, локус контроль, характер тощо)» (Романовський, 2021).

Погоджуємося з думкою дослідників та вважаємо, що чинники в освітньому процесі, у розвитку особистості тощо можуть бути *об'єктивними*, незалежними від волі, дії людини і поряд із тим *суб'єктивними*, тими, що цілеспрямовано створені людиною.

Умови теж можуть існувати об'єктивно, не бути зумовленими людиною, більш того, можуть бути непоміченими людиною. У процесі аналізу успішного педагогічного досвіду дослідник розмірковує над тим, чим була обумовлена ефективність, виявляє та перевіряє причинно-наслідкові зв'язки і формулює їх як умови.

Поряд із тим, умови можуть бути спрогнозовані, передбачені, створені дослідником. Так, моделюючи нову педагогічну систему, відштовхуючись від сутності поняття (розвиток/формування, що є метою педагогічної діяльності), аналізуючи існуючі чинники, стан розробленості проблеми, педагогічну діяльність тощо, дослідник прогнозує і створює педагогічні умови, моделюючи нову освітню реальність і передбачаючи причинно-наслідкові зв'язки, що призведуть до очікуваного результату, і що стають одним із предметів експериментальної перевірки.

Залежно від особливостей об'єкта, на який здійснюється вплив (розвиток світогляду, формування компетентностей тощо), педагогічного інструментарію (методи, форми, засоби, взаємодія тощо), за допомогою якого реалізуються умови, виокремлюються педагогічні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні соціально-педагогічні тощо умови.

У дослідженні ми застосували поняття «психолого-педагогічні умови» з огляду на те, що, по-перше, професійна ідентичність є конструктом психіки людини і механізми її становлення обумовлені психологічними особливостями, психічними процесами, що зумовлює психологічні заходи і психологічну складову умов; по-друге, процес формування РПІМУ передбачений дослідженням у освітньому процесі закладу вищої освіти, в системі професійно-педагогічної підготовки, що передбачає запровадження педагогічних заходів і визначає педагогічну складову умов.

Ґрунтуючись на означених міркуваннях і категоріально-термінологічному аналізі (табл. 1), *психолого-педагогічні умови формування РПІМУ* визначено як комплекс необхідних і достатніх, взаємопов'язаних, спеціально організованих вимог до організації системи професійно-педагогічної підготовки ЗВО, що визначають ефективність формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів.

Важливими умовами розвитку професійної ідентичності студентів і подолання її криз Г. Балл, В. Злишков та С. Копилов визначають такі: 1) «активізація рефлексії та ідентифікації»; 2) стимулювання до

самопізнання й самовдосконалення; 3) самостійний вибір, прийняття професійних рішень, розрізнення своїх очікувань і реальності, професійне оцінювання й самооцінювання; 4) розвиток самоорганізації, засвоєння і переробка професійних ритуалів, моделювання образів майбутньої професійної діяльності і себе в ній; 5) цілеспрямоване формування етичних професійних орієнтирів (відповідальності, переживання власної професійної самоефективності, впевненості в реалізації свого потенціалу в професійній діяльності» (Балл, 2014).

О. Романішина для вирішення проблеми формування професійної ідентичності майбутніх учителів виокремила такі групи умов: «педагогічні (використання можливостей інформаційного середовища Moodle у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів, застосування проєктного навчання в процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів) і психологічні (підвищення інтересу до формування професійної ідентичності на основі індивідуалізації навчання; застосування інтерактивних методів навчання для розвитку самомотивації, емпатії та рефлексії)» (Романішина, 2016, с. 22).

На думку Т. Міщенко, серед важливих детермінант формування професійної ідентичності майбутніх учителів є такі: «прийняття професії (задоволеність різними аспектами професійної діяльності та професією загалом); прийняття себе в професії (кількісні та якісні особливості професійної самооцінки, прийняття цінностей професійної спільноти)» (Міщенко, 2005).

Досліджуючи процес формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови, К. Гнатик та К. Лізак визначають, що «ефективний вплив на процес формування досліджуваного феномену забезпечують такі педагогічні умови: 1) формування у свідомості бакалаврів позитивного «Я-образу» професіонала методом кейсів; 2) забезпечення формування професійного світогляду майбутніх бакалаврів на основі розширення змісту навчальних дисциплін інформацією міждисциплінарного характеру; 3) використання освітнього контексту професійної підготовки майбутніх бакалаврів іноземної мови як середовища для формування професійної ідентичності; 4) організація рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів» (Гнатик, 2020, с. 61).

Педагогічними умовами становлення професійної ідентичності майбутніх учителів І. Наумова вважає: «створення розвивального

простору, що здатний забезпечити неперервний професійний саморозвиток людини; моделювання професійних ситуацій, які дозволяють опанувати соціальні ролі, що характеризують професійні функції, та використання практико-орієнтованих завдань, у процесі вирішення яких студенти засвоюють зразки рольової поведінки майбутнього вчителя» (Наумова, 2016, 160).

Визначаючи недостатню обґрунтованість сутності поняття «професійна ідентичність» у науковому обігу як суттєву проблему в досягненні результату, Л. Музичко зазначає, що «практичному втіленню в навчальний процес вищої школи мети, спрямованої на формування професійної ідентичності майбутніх професіоналів, сприятимуть такі умови: 1) наповнити гуманітарну складову підготовки будь-якого професіонала предметами, які закладуть потужне підґрунтя у створення образу «Я» студента – основи його професійної самосвідомості; 2) спираючись на засади студентоцентрованого навчання, забезпечити активацію психічного ресурсу студента для ефективного опанування навчально-професійного досвіду і вияв його суб'єктної позиції в цьому процесі; 3) створити модель формування професійної ідентичності студента в умовах навчання у ЗВО з метою постійного моніторингу процесу досягнення цілі, його результатів і забезпечення в разі необхідності корекційних заходів» (Музичко, 2017, с. 233).

Поряд із тим, визначення психолого-педагогічних умов формування РПІМУ ґрунтувалося на сутності понять ідентичність (особистісна, рольова ідентичність, професійна ідентичність тощо) та на розумінні природи і психологічних особливостей розвитку означених понять. Процес розвитку ідентичності Е. Еріксон (Ericson, 1968) розуміє як одночасно інтеграцію і диференціацію різних взаємопов'язаних елементів (ідентифікацій), у ході яких відбувається переструктурування сукупності ідентифікацій у нову конфігурацію за допомогою відмови від деяких із них і прийняття інших. Успіх супроводу ідентичності, згідно з роботами Л. Краппмана (Krarpmann, 1969), залежить від наявності в людини таких здібностей: здібності до рольового дистанціювання, до емпатії, толерантності до суперечностей, успішної презентації своєї ідентичності.

Зміни, які вносить людина в інформацію про себе, що поширюється на соціальне оточення, І. Гоффман називає «політикою ідентичності». З метою здійснення такого впливу, указує автор, особистість може використати широкий спектр різних технік. Такими можуть бути «техніки уникнення», «спрямовані на те, щоб вжити заходів

ізоляції від тієї людини, яка могла би відкрити небажану інформацію про сутність ідентичності. «Техніки компенсації» включають дії свідомості, за допомогою яких інформація про себе спотворюється або фальсифікується. Можливі також техніки «деідентифікації», які спрямовані на зміну інтерпретації ознак віртуальної, змодельованої особистістю ідентичності в реальну і в бажаному напрямі» (Goffman, 1963).

У моделі «боротьби ідентичностей» Р. Фогельсона автором виділено чотири види ідентичності: 1) «реальна ідентичність – самопрезентація, самозвіт індивіда про себе, що являє собою реальний самоопис «я сьогодні»; 2) ідеальна ідентичність – сформована модель позитивної ідентичності, до якої індивід прагне, і яким він хоче себе бачити; 3) негативна, «жахаюча» ідентичність, ідентичність, якої індивід прагне уникати, така ідентичність індивіда, яким він не хотів би себе бачити; 4) презентаційна ідентичність – набір готових, не завжди відповідних природі ідентичності образів, які індивід широко транслює іншим людям, з метою позитивно вплинути на оцінку ними своєї ідентичності, з метою захисту тощо» (Fogelson, 1982).

Отже, ґрунтуючись на поданій вище моделі і вказаних підходах, психологічний механізм формування РПІМУ в нашому дослідженні побудовано за такими напрямками: 1) формування ідеальної професійної ідентичності майбутнього вчителя через формування образу професії, образу професіонала; 2) створення умов для наближення реальної ідентичності майбутнього вчителя до ідеальної засобами формування позитивного ставлення до професії, професійної самооцінки, професійної позиції; 3) розвиток рефлексивності й побудови навчально-професійних цілей і планів майбутнього вчителя.

Складання повного переліку можливих психолого-педагогічних умов, необхідних для вирішення певного педагогічного завдання, на думку Є. Хрикова, вирішує ефективно метод морфологічного аналізу (Хриков, 2018, с. 14). Метод багатомірної матриці (морфологічний аналіз) базується на принципі системного аналізу нових зв'язків і відносин, які проявляються в процесі матричного аналізу досліджуваної проблеми. Застосовуючи морфологічний аналіз для визначених показників сформованості РПІМУ, здійснювали пошук можливих рішень для практичної реалізації кожної з частин (табл. 1).

Пошук можливих психолого-педагогічних умов, їх складових ґрунтувався на аналізі наукової літератури, позитивного досвіду роботи, опитуванні експертів.

У ході морфологічного аналізу експерти спочатку визначали найбільш важливі зв'язки між переліком психолого-педагогічних умов і показниками РПІМУ, потім ранжували за кожним показником обрані ними умови (Додаток К). За результатами, з переліку психолого-педагогічних умов, отримали такі рангові показники, що відобразили найбільш важливі, на думку експертів – викладачів ЗВО, психолого-педагогічні умови для формування РПІМУ: наявність доступних професійних практик (0,33); включення в професійну діяльність (0,97); включення студентів у різноманітне і змістовне професійне спілкування (0,73); наявність мережі професійної взаємодії і відносин (0,28); створення відчуття членства в професійній групі (0,56); моделювання професійних ситуацій (0,96); використання практико-орієнтованих завдань (0,89); створення розвивального простору (0,73); тренінгові форми формування особистісної і професійної ідентичності (0,64); навчально-професійний простір, що допускає позиціонування індивіда в даній системі зв'язків і відносин (0,68); унаслідковування професійних образів і зразків (0,86); усталена культура поведінки як окремий випадок системи образів і зразків (0,43); вивчення нормативно-ціннісних позицій професійної діяльності (0,38); підтримуюча поведінка вчителів-практиків (0,74); активізація рефлексії та ідентифікації (0,76); стимулювання до самопізнання й самовдосконалення (0,78); професійне оцінювання і самооцінювання (0,59); розвиток самоорганізації і засвоєння професійних ритуалів (0,26); моделювання образів майбутньої професійної діяльності і себе в ній (0,67); цілеспрямоване формування етичних професійних орієнтирів (0,47); наявність можливості отримання професійного досвіду в системі професійно-педагогічної підготовки (0,65); тренінгові заняття з педагогічних дисциплін (0,44); інтеграція майбутніх учителів у професійну спільноту (0,79); можливість самостійного прийняття студентами професійних рішень (0,48); прийняття професійною спільнотою студента як учителя (0,55); взаємодія з учителями-предметниками (0,48).

За результатами морфологічного аналізу та на основі розуміння психологічних особливостей становлення ідентичності, досвіду організації навчально-наукових проєктів, результатів констатувального експерименту щодо стану сформованості РПІМУ, було виокремлено чотири групи об'єктивних і суб'єктивних чинників, освітніх можливостей, вимог, на основі яких сформульовано психолого-педагогічні умови:

- перша – розвиток рефлексивності майбутніх учителів у корпоративному середовищі закладу вищої освіти;

- друга – створення навчально-наукового педагогічного проєкту, який інтегрує вивчення навчальної дисципліни, організацію навчальної педагогічної практики, здійснення науково-педагогічного дослідження;

- третя – взаємодія закладу вищої освіти та закладу загальної середньої освіти на всіх етапах створення та реалізації навчально-наукового педагогічного проєкту;

- четверта – використання тренінгових технологій навчання в навчально-науковому педагогічному проєкті.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані результати експериментальної роботи (Kovalenko, 2021) дозволили стверджувати, що визначені психолого-педагогічні умови забезпечили ефективність педагогічної системи, цілісність процесу формування, синергетичний ефект і ефективність навчально-наукового педагогічного проєкту у сформованості ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів.

Виявлено, що послідовна перевірка запроваджуваних психолого-педагогічних умов відобразила еволюційність розвитку педагогічної технології навчально-наукового педагогічного проєкту. Цілісна послідовна реалізація означених психолого-педагогічних умов уможливила створення інклюзивного контекстного рефлексивного середовища формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів засобами проєктно-тренінгових технологій.

ЛІТЕРАТУРА

- Ericson, E. (1968). *Identity, youth and crises*. Michigan: Eerdmans.
- Fogelson, R. D., Lee, B. (ed.). (1979). *Person, self and identity. Some anthropological retrospects, circumspects and prospects. Psychosocial theories of the self: Proc. of a Conf. on new approaches to the self, held March 29 – Apr. 1. by the Center for psychosocial studies*, Chicago. N.Y.-L.: Plenum Press.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- Kovalenko, N. V. (2021). Experimental verification of the effectiveness of the structural-functional model of the pedagogical system of future teachers' early professional identity formation in higher education institutions by means of project-training technologies. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології (Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies)*, 4 (108), 234-245.
- Kovalenko, N. V. (2021). Theoretical substantiation of the structural-functional model of forming future teachers' early professional identity by means of project-training technologies. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології (Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies)*, 2 (106), 264-275.

- Krappman, L. (1969). *Soziologische Dimensionen der Identitat*. Stuttgart: Klett
- Гнатик, К. Б., Лізак, К. М. (2020). Педагогічні умови і структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх бакалаврів іноземної мови. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 1, 60-63 (Hnatyk, K. B., Lizak, K. M. (2020). Pedagogical conditions and structural-functional model of formation of professional identity of future foreign language bachelors. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and psychology*, 1, 60-63).
- Горошкін, І. О. (2014). Міждисциплінарна інтеграція як педагогічна умова формування мовної особистості майбутніх перекладачів. *Наука і освіта*, 2, 78-82 (Horoshkin, I. O. (2014). Interdisciplinary integration as a pedagogical condition for the formation of linguistic personality of future translators. *Science and education*, 2, 78-82).
- Кочкурова, О., Федорова, О., Єрмак, Г. (2019). Педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2, 41-46 (Kochkurova, O., Fedorova, O., Yermak, G. (2019). Pedagogical conditions for the formation of the professional identity of future teachers. *Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 2, 41-46).
- Манько, В. М. (2000). Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості*, 2, 153–161 (Manko, V. M. (2000). Didactic conditions for the formation of students' professional and cognitive interest in special disciplines. *Socialization of personality*, 2, 153-161).
- Мирончук, Н. М. (2020). Проектування організаційно-педагогічних умов контекстної підготовки майбутніх викладачів вищої школи до самоорганізації у професійній діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 71, Т. 2, 162-167 (Myronchuk, N. M. (2020). Designing organizational and pedagogical conditions for contextual training of future teachers of higher education for self-organization in professional activities. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 71, Vol. 2, 162-167).
- Музичко, Л. (2017). Формування професійної ідентичності як освітнє завдання вищої школи. *Університетська кафедра*, 6, 231-242 (Muzychko, L. (2017). Formation of professional identity as an educational task of a higher school. *University Department*, 6, 231-242).
- Наумова, І. І. (2016). Педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх учителів: теоретичний аспект. *Педагогіка та психологія*, 52, 155-161 (Naumova, I. I. (2016). Pedagogical conditions of formation of professional identity of future teachers: theoretical aspect. *Pedagogy and psychology*, 52, 155-161).
- Психологія праці та професійної підготовки особистості* (2001). Балл, Г. О., П. С. Перепелиця, В. В. Рибалко (ред.). Хмельницький: Універ (*Psychology of work and professional training of the individual* (2001). Ball, G. O., P. S. Perepelitsa, V. V. Rybalko (eds.). Khmelnytskyi: Univ).
- Романовський, О. Г., Романовська, О. О., Черкашина, Т. В. (2021). Психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту у майбутніх

викладачів вищої школи. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 2, 3-20 (Romanovsky, O. G., Romanovska, O. O., Cherkashina, T. V. (2021). Psychological and pedagogical conditions for the formation of emotional intelligence in future teachers of higher education. *Theory and practice of social systems management*, 2, 3-20).

Хриков, Є. М. (2018). *Методологія педагогічного дослідження*. Х. (Khrykov, E. M. (2018). *Methodology of pedagogical research*. Kh.).

Шумік, І. В., Голубєва, М. О. (2017). Психологічні умови формування свідомого вибору життєвого шляху старшокласниками/старшокласницями. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, 199, 74-78 (Shumik, I. V., Golubeva, M. O. (2017). Psychological conditions of forming a conscious choice of life path by high school students. *Scientific notes of NaUKMA. Pedagogical, psychological sciences and social work*, 199, 74-78).

SUMMARY

Kovalenko Natalia. Categorical-terminological and morphological analysis of psychological and pedagogical conditions for the formation of early professional identity of future teachers and in the system of professional and pedagogical training of higher education institutions.

The article presents the results of categorical-terminological and morphological analysis of psychological and pedagogical conditions of formation of early professional identity of future teachers (EPIFT) by means of project-training technologies in the system of professional and pedagogical training of higher education institutions.

The essence of the concept of "psychological and pedagogical conditions" and four psychological and pedagogical conditions, which provided an interconnected set of methodological approaches, principles of early professional identity of future teachers, became the basis of the pedagogical system of early professional identity of future teachers by design training technologies in the system professional and pedagogical training of higher education institutions.

Depending on the features of the object that is influenced (development of worldview, formation of competences, etc.), pedagogical tools (methods, forms, means, interaction, etc.), through which the conditions are realized, pedagogical, psychological-pedagogical, organizational-pedagogical social-pedagogical, etc. conditions.

In the study, we used the concept of "psychological and pedagogical conditions" given that, first, professional identity is a construct of the human psyche and the mechanisms of its formation due to psychological characteristics, mental processes that determine psychological measures and psychological component of conditions; secondly, the process of formation of EPIFT is provided by research in the educational process of higher education institution, in the system of professional and pedagogical training, which provides for the introduction of pedagogical measures and determines the pedagogical component of the conditions.

Based on these considerations and categorical-terminological analysis, psychological and pedagogical conditions for the formation of EPIFT defined as a set of necessary and sufficient, interconnected, specially organized requirements for the organization of vocational training, which help determine the effectiveness of early professional development of future teachers' identity.

Based on the results of morphological analysis and based on understanding the psychological features of identity formation, experience in organizing educational and research projects, the results of the observational experiment on the state of formation

of EPIFT, four groups of objective and subjective factors, educational opportunities, requirements based on which psychological and pedagogical conditions:

- the first – development of reflexivity of future teachers in the corporate environment of higher education;

- the second – creation of educational and scientific pedagogical project, which integrates the study of the discipline, organization of educational pedagogical practice, implementation of scientific and pedagogical research;

- third – interaction of the institution of higher education and the institution of general secondary education at all stages of creation and implementation of educational and scientific pedagogical project;

- fourth – use of training technologies in the educational and scientific pedagogical project.

Key words: psychological and pedagogical conditions, early professional identity of future teachers, formation of early professional identity of future teachers, professional and pedagogical training, pedagogical system of formation of early professional identity of future teachers.

УДК 37.035.6

Михайло Козяр

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID ID 0000-0001-7068-598X

Наталія Маланюк

Державний університет телекомунікацій
ORCID ID 0000-0002-4321-0900

Петро Дзюба

Національна академія державної прикордонної служби України
ORCID ID 0000-0001-7336-5279
DOI 10.24139/2312-5993/2022.04/043-052

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО НАСТАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто питання оцінювання готовності майбутніх офіцерів до наставницької діяльності шляхом використання компонентів, критеріїв і показників рівнів її сформованості. Основне місце в системі виховання курсантів займає його індивідуальна професійна позиція, яка впливає на рівень підготовки майбутнього офіцера-наставника. Це вплинуло на вибір компонентів і критеріїв.

Під компонентом розуміємо таку складову освітнього процесу, яка визначає основну його характеристику і завдання. Охарактеризовано компоненти: мотиваційний, процесуальний, пізнавальний і особистісний. Такий вибір пояснено низкою особливостей. Мотиваційний компонент відповідає за сформованість мотивації до наставницької діяльності. Критерієм такого компоненту було обрано мотиваційно-ціннісний. Процесуальний компонент характеризує проведення навчального процесу з його технологіями, формами і методами. Критерієм такого компоненту обрано діяльнісний. За результатами його ефективності можна робити висновки про правильність вибору технологій, методик і засобів навчання. Наступний компонент – пізнавальний. Цим компонентом регулюється формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Його критерієм обрано